

ПОЗДОРОВЛЯЄМО!

ІГОР МИКОЛАЙОВИЧ ГУДКОВ – ТАЛАНОВИТИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ВЧЕНИЙ, ПЕДАГОГ

27 липня 2010 р. виповнилося 70 років завідувачу кафедри радіобіології і радіоекології Навчально-наукового інституту охорони природи і біотехнологій Національного університету біоресурсів і природокористування України Кабінету Міністрів України доктору біологічних наук, академіку НААН України, професору, Заслуженому діячу науки і техніки України Ігорю Миколайовичу Гудкову.

Народився І. М. Гудков 27 липня 1940 р. у с. Поздеки Орічевського району Кіровської області (Росія) в родині спеціалістів сільського господарства, яка в 1947 р. переїхала в Україну. Його батько – Гудков Микола Федорович за фахом ветеринарний лікар, кандидат ветеринарних наук, полковник військово-ветеринарної служби, який після демобілізації з лав Радянської армії був направлений на науково-викладацьку роботу в Білоцерківський сільськогосподарський інститут. Мати – Гудкова Капітоліна Григорівна – зоотехнік.

Після закінчення в 1957 р. середньої школи І. М. Гудков за покликанням поступив на агрономічний факультет Білоцерківського сільськогосподарського інституту. Вже на першому курсі зацікавився вивченням ролі мікроелементів у життєдіяльності рослин. За порадою відомого вченого, завідувача кафедри агрохімії і ґрунтознавства професора В. С. Денисьєвського на початку 1959 р. перевівся на факультет ґрунтознавства та агрохімії Української сільськогосподарської академії (УСГА),

в якій працював видатний вчений-агрохімік і фізіолог рослин, академік АН УРСР, ВАСГНІЛ та УАСГН, засновник визнаної школи мікроелементів П. А. Власюк, й почав брати активну участь в засіданнях студентського наукового гуртка при кафедрі агрохімії.

В 1961 р. на початку п'ятого курсу П. А. Власюк як один з засновників в Україні наукового напрямку "Сільськогосподарська радіобіологія, читав студентам новітній курс "Застосування ізотопів в сільському господарстві". Значною мірою це була радіобіологія – наука про дію іонізуючої радіації на функціонування систем життєдіяльності живих організмів, про яку в той час – пік випробувань атомної зброї, різкого зростання радіаційного фону чимало писали в засобах масової інформації. Вже тоді було очевидно, що сільськогосподарські угіддя, які є основними акумуляторами радіоактивних опадів – найнебезпечніший наслідок радіоактивного забруднення довкілля.

Нова дисципліна захопила студента І. М. Гудкова, який в 1962 р. закінчив УСГА і одержав диплом з відзнакою зі спеціальності "Учений агроном" й, водночас, направлення на роботу молодшим науковим співробітником агрохімічної лабораторії Миронівської селекційно-дослідної станції. Але майбутнє було твердо визначено – радіобіологія. Це рішення зміцніло після знайомства із завідувачем відділу біофізики і радіобіології Інституту фізіології рослин АН УРСР, нині всесвітньовідомим вченим, академіком НАН України Д. М. Гродзинським.

В 1964 р. І. М. Гудков вступає в аспірантуру з відривом від виробництва у відділ біофізики і радіобіології Інституту фізіології рослин АН УРСР, який очолював доктор біологічних наук Д. М. Гродзинський, що вчасно розгледів природні здібності й потяг до радіобіології колишнього випускника УСГА. В 1967 р. Ігор Миколайович успішно захистив дисертацію на тему "Физиолого-биохимические основы защиты растений от лучевого поражения" (Наукові керівники П. А. Власюк і Д. М. Гродзинський) і йому було присуджено науковий ступінь кандидата біологічних наук зі спеціальності "Радіобіологія". В 1975 р. присвоєно вчене звання старшого наукового співробітника зі спеціальності "Радіобіологія". Понад 23 роки його наукова діяльність була пов'язана з Інститутом фізіології рослин АН УРСР, де обіймав посади молодшого і старшого наукового співробітника відділу біофізики і радіобіології, завідувача

відділу фізіології живлення рослин, заступника з наукової роботи та деякий час тимчасово виконуючого обов'язки директора. В цей період за його участю і безпосереднім керівництвом були проведені всебічні дослідження з вивчення регуляторних механізмів мінерального живлення, взаємодії макро- та мікроелементів в рослинах тощо.

В 1979 р. І. М. Гудков блискуче захистив дисертацію на тему: "Гетерогенность меристем как фактор, определяющий пострадиационное восстановление растений" і йому було присуджено науковий ступінь доктора біологічних наук зі спеціальності "Радіобіологія" (Науковий консультант чл.-кор. АН УРСР Д. М. Гродзинський).

Основні наукові праці Ігоря Миколайовича присвячені фундаментальним дослідженням в галузі протирадіаційного біологічного захисту і післярадіаційного відновлення систем життєдіяльності рослин. Він обґрунтував і показав радіозахисні властивості солей металів, деяких фітогормонів, ненасичених вуглеводнів та циклічних нуклеотидів. Спільно з Д. М. Гродзинським вперше в Україні застосував метод мікрорадіоавтографії в цитології і клітинній біології. Продемонстрував можливість позапланового синтезу ДНК у клітинах гамма-опромінених вищих рослин і підтвердив наявність у них репараційних процесів. Водночас детально вивчив радіочутливість меристематичних клітин у різні фази і періоди мітотичного циклу та у стані спокою – поза циклом, а також кінетику їх розмноження у післярадіаційний період. Встановив роль клітинної гетерогенності у радіостійкості та післярадіаційному відновленні твірних тканин рослин. Разом з Д. М. Гродзинським і співробітниками відділу біофізики і радіобіології розробив унікальну та плідну концепцію надійності рослинних систем. Характерним для наукового доробку І. М. Гудкова є органічний зв'язок фундаментальних радіобіологічних досліджень з розв'язанням важливих для народного господарства прикладних завдань. Наприкінці 60-х і на початку 70-х років приймав участь у проведенні та координації широкомасштабних науково-виробничих випробувань в мережі дослідних станцій засобу передпосівного гамма-опромінення насіння з метою підвищення врожаю провідних сільськогосподарських культур. В 1970–1980 рр. з Д. М. Гродзинським ініціював дослідження з радіаційного мутагенезу культурних рослин, масове гамма- і нейтронне опромінення насіння та іншого селекційного матеріалу для науково-дослідних установ України. В підсумку створено сорти ячменю, люпину, м'яти і інших рослин з новими господарсько-цінними ознаками.

У зв'язку з аварією на Чорнобильській АЕС відбулася переорієнтація наукових напрямків радіобіологічних підрозділів. У 1986 р. Постановою Ради Міністрів УРСР І. М. Гудкова призначено головою Міжвідомчої екологічної групи з моніторингу радіоактивного забруднення басейну р. Дніпро і акваторії Чорного моря. Результат роботи – довго-

строковий і відносно благополучний прогноз радіоекологічної ситуації гідросфери головної водної магістралі нашої держави.

У 1987 р. Ігор Миколайович повертається у свою альма-матер (нині Національний університет біоресурсів і природокористування України), де очолив першу у тодішньому СРСР вузькопрофільну кафедру радіобіології, яку згодом перейменували у кафедру радіобіології та радіоекології. Одночасно обіймає посаду директора ННЦ екології і охорони навколишнього середовища ННІ рослинництва, ґрунтознавства та екології. В 1993–1997 рр. працював деканом агрономічного факультету і з співробітниками кафедри виконував наукову програму "Сільськогосподарська радіологія" з вивчення та ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. Головними напрямками наукових досліджень кафедри стали роботи з моніторингу забруднених радіонуклідами територій, а також розробка заходів з мінімізації їх надходження і нагромадження в рослинах та тваринах. В 1989 р. йому присвоєно вчене звання професора зі спеціальності "Радіобіологія". Офіційним визнанням наукових заслуг І. М. Гудкова стало його обрання в 1992 р. членом-кореспондентом, 1994 – академіком Академії технологічних наук України зі спеціальності "Природоохоронні технології і радіоекологія", 1995 р. – член-кореспондентом, 1999 р. – академіком НААН України зі спеціальності "Радіобіологія" по Відділенню землеробства, меліорації та агроекології.

Професор І. М. Гудков збагатив науку фундаментальними працями першорядного значення, який є автором і співавтором понад 500 наукових праць (в т.ч. понад 50 в зарубіжних виданнях), серед яких 10 монографій, 12 підручників й навчальних посібників, 12 авторських свідоцтв та патентів на винаходи з проблем загальної радіобіології, фізіології рослин, сільськогосподарської радіоекології, агроекології тощо.

Науково-педагогічному загалу широко відомі його фундаментальні монографії "Защита растений от лучевого поражения" (1973), "Механизмы радиостойчивости растений" (1980), "Клеточные механизмы пострадиационного восстановления растений" (1985), підручник "Основы общей и сельскохозяйственной радиобиологии" (1991), за яким до нині навчаються студенти України, Росії, Білорусі і Казахстану, навчальні посібники "Практикум по сельскохозяйственной радиобиологии" (1992), "Основы сільськогосподарської радіобіології та радіоекології" (1993), "Сільськогосподарська радіобіологія" (2003), "Radiobiology and Radioecology" (2006), "Основы радіобіології та радіоекології" (2008, 2009, 2010), "Практикум з радіобіології та радіоекології" (2010), "Радіоекологія" (2010), які постійно використовуються науковцями, педагогами, аспірантами й студентами біологічних та аграрних вищих навчальних закладів. В НУБіП України І. М. Гудков впродовж багатьох років ви-

кладає студентам курси "Радіобіологія" і "Сільськогосподарська радіоекологія", з 1989 р. й до останніх часів – спецкурс "Радіобіологія рослин" в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка та Московському державному університеті імені М.В. Ломоносова.

І. М. Гудков – талановитий педагог, що зацікавлює молодь творчими і новаторськими власними ідеями, розкриває перед ними найактуальніші аспекти радіобіології, лекції якого вирізняються змістовністю, насиченістю новітніми фактами, живим та дотепним викладом наявного матеріалу. Він створив наукову школу й підготував ціле сузір'я висококваліфікованих фахівців нового покоління для потреб нашої держави. Серед його учнів 10 кандидатів наук, в теперішній час він керує підготовкою трьох аспірантів та докторанта.

Впродовж багатьох років Ігор Миколайович веде вагому науково-організаційну і громадську діяльність. В 1979 р. був заступником, 1988–1994 рр. – головою секції "Радіобіологія рослин" і членом бюро Наукової ради з проблем радіобіології АН СРСР, яка координувала науково-дослідні роботи з даного напрямку в республіках колишнього СРСР. Асоційованим членом бюро цієї ради залишається дотепер. З 1992 р. він член Національної комісії з питань радіаційного захисту населення при Верховній Раді України, 2001 р. – член спеціалізованої секції "Біологія" Комітету Державних премій України в галузі науки і техніки, член двох спеціалізованих вчених рад із захисту докторських (кандидатських) дисертацій в Україні і однієї в Росії зі спеціальностей "Радіобіологія" та "Екологія", член редколегій й редакційних рад семи наукових журналів, в тому числі РАН "Радиационная биология. Радиоэкология", віце-президент Радіобіологічного товариства України, член Європейського товариства з радіаційної біології, член вчених Рад ННІ охорони природи і біотехнологій і НУБіП України, 1992 р. член Експертної Ради з біологічних наук ВАК України (з перервою з 2000 – до 2004 р., коли був членом секції зооветеринарних наук), учасник ВДНГ СРСР (1957,

1971, 1984) та ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

За вагомі особисті досягнення в галузі науки і освіти І. М. Гудков удостоєний Премії імені М. Г. Холодного АН УРСР (1987 р.) та Міжнародного звання Соросівського професора (1997 р.). Його нагороджено медалями "В пам'ять 1500-ліття Києва" (1982) і "Ветеран труда" (1988 р.), нагрудним знаком "Відмінник аграрної освіти і науки" (2009 р.), Міністерства аграрної політики України, Указом Президента України йому присвоєно почесне звання "Заслужений діяч науки і техніки України" (2005 р.).

Ім'я академіка НААН України І. М. Гудкова широко відоме в Україні і за її межами, коло наукових інтересів якого надзвичайно багатогранне. Високий професіоналізм, виняткова наукова ерудиція, творча активність, щоденна працездатність й безкорисливість здобули ювіляру заслужений авторитет та шану в людей, з якими звела його доля в житті. Приємно вражає в ньому невгамовна динамічність, мрійливість, природний спокій, впевненість і простота спілкування, що поєднує в собі задуми вченого на перспективу. Він і сьогодні на бистрині життя, науки та освіти.

Сердечно поздоровляємо Ігоря Миколайовича зі славним Ювілеєм, бажаємо йому міцного здоров'я, щастя, благополуччя, невичерпної енергії, подальших творчих злетів і натхнення на ниві високопрофесійної наукової та освітньої праці на славу рідній Україні.

В. І. Ніколайчук,

д.б.н., професор,

*заслужений діяч науки і техніки України,
лауреат державної премії України в галузі
науки і техніки*

І. П. Григорюк,

д.б.н., професор,

*член-кореспондент НАН України,
заслужений діяч науки і техніки України*

10 березня 2010 р.